

7.

1074? — 1076?

Svar til Prof., Dr. jur. Joh. Steenstrup.

Af Sofus Larsen.

I det foregaaende Hæfte af dette Tidsskrift har Prof. Joh. Steenstrup forsøgt at hævde Rigtigheden af den Anskuelse, han tidligere havde gjort gældende med Hensyn til Svend Estridssøns Dødsaar, og meget skarpt tilbagevist den Kritik af hans Opfattelse, som jeg har fremsat i Aarb. f. n. Oldk. 1899 H. 2. — Jeg skal nedenfor saa kort som muligt søge at vise, at det Grundlag, hvorpaa Prof. S. bygger sine Indvendinger, ikke holder Stik.

Jeg ankede over, at Prof. S. uden Grund tillagde de danske Kilder besynderlige Modsigelser, og søgte at vise, at disse kun fremkom, fordi Professoren valgte et urigtigt Udgangspunkt for sin Undersøgelse, idet han kritiserede Kildernes afvigende Angivelser om Kongens Regeringstid ud fra en ganske vilkaarlig Fastsættelse af det Tidspunkt, paa hvilket Kong Svend med Rette kunde kaldes Konge i Danmark. Naar en Mand — dette omtrent var mit Raisonnement — i Løbet af nogle Aar fra Kronprætendent arbejder sig frem 'til en ubestridt Herskerstilling, saaledes som Svend Estridsson gjorde, vil der vel altid blandt hans Samtidige være afvigende Meninger om, fra hvilket Tidspunkt hans Kongemagt rettest bør dateres. I saadanne Tilfælde har Kritikerne efter min Formening kun den Opgave at fastslaa og, om muligt, forklare Kildernes afvigende Opgivelser. — At man under dette Arbejde maa anvende samme Enhed og Maalestok, som vedkommende Kilde selv anvender, er klart. Muligvis kommer man herved snart til at regne med hele Aar snart med Regeringsaar¹⁾;

¹⁾ Roskildekroniken regner efter dens egen Opgivelse med Regeringsaar smlgn. S. r. D. I p. 378: „Interea gloriosus rex Svено Magnus in Jutia obiit anno dominice incarnationis MLXXIV anno regni sui XXXI cet^a.“

derved er iptet at gøre, og det forekommer mig at være lige umotiveret, naar Ræder, hvis Ord citeres, klager over, at saaledes „kan man faa næsten alt Muligt til at passe“ og Prof. S. selv hævder, at „Ad denne Vej komme vi virkelig ikke et Skridt videre“. Ad denne Vej kommer man netop til det rigtige Resultat, at der i Samtiden har hersket afvigende Meninger om den Ting.

Dog — herom bliver Prof. S. og jeg vel aldrig enige. Noget nyt Bevis for Rigtigheden af sit Standpunkt, der nu som før forekommer mig uforstaaeligt, har han ikke fremført. Det skulde da være, at han selv betragter sine Bemærkninger¹⁾ om den danske Kronologis Umulighed for dette Tidsrums Vedkommende som et saadant. — Hvis Prof. S. paa det anførte Sted ved Udtrykket „dansk Kronologi“ forstaar en ensartet systematisk Ordning af Begivenheder efter Tidsfølgen for de danske Kilders Vedkommende, skal jeg med stor Glæde indrømme ham, at man absolut ikke kan tale om nogen dansk Kronologi, hvad dette Tidsrum angaar. Jeg ved heller ikke, at jeg nogetsteds har hævdet Eksistensen af en saadan²⁾. Hans Kritik paa dette Punkt er derfor, hvis han har tænkt sig den rettet mod mig, et Slag i Luften. Thi det har altid været min Anskuelse, at man, hvor det drejer sig om Efterretninger i vore middelalderlige Kilder, særlig da Annalerne, nøje maa prøve hver Angivelse enkeltvis paa dens Værd og navnlig vogte sig for almindelige Domme. Dette Princip har jeg ogsaa fulgt i det foreliggende Tilfælde, og da

Kongerækken foran *Necrologium Lundense* (S. r. D. I, 425) har „Sveno Magnus rex MLXXIII“. (α:ϛDødsaaet). Ovenover dette er i Haandskriftet tilføjet „f. r. XXX“ α: felicitat regnavit triginta annos. Her viser Udtrykket, at Forfatteren benytter hele Aar som Enhed.

¹⁾ P. 238.

²⁾ De to Steder i min Afhandling, p. 139 og 143, hvor jeg uden nogen nærmere Bestemmelse (som f. Eks. Snørres danske Kronologi) anvender Udtrykket dansk Kronologi, frengaar det tydeligt nok af Sammenhængen, at derved kun forstaas kronologiske Data i danske Kilder.

Opgivelserne i det omstridte Spørgsmaal aabenbart gaar tilbage til samtidige Nekrologier, hvis Tilforladelighed maa siges at være uomtvistelig, har jeg anset og anser endnu stadigt 1074 for Kong Svends Dødsaar.

Endvidere gjorde jeg gældende, at den Fremgangsmaade, Professoren fulgte ved Benyttelsen af de islandske Kilder, ikke var methodisk. Eller er det virkelig forsvarligt at stille saa sene Kilder som Snorre¹⁾, ikke at tale om alle de islandske Annaler, op som fuldgyldige Vidnesbyrd mod samtidige eller dog saagodt som samtidige Efterretninger uden den nøjeste Prøvelse af, hvorfra deres Opgivelser i dette Tilfælde stammer? Og er der nogensomhelst Rimelighed i — ligeledes uden nærmere Bevis — at betragte de islandske Annaler fra det 14de og følgende Aarh. som selvstændige Bærere af en gammel Tradition?

Paa denne væsentlige Indvending svarer Professoren slet ikke. Jeg vilde sætte megen Pris paa at faa oplyst, hvad han mener at kunne anføre til Støtte for den Fremgangsmaade, han her har fulgt.

Af hans Replik²⁾ synes det nemlig at kunne sluttes, at han i sin Vurdering af disse Annalforfatteres Skønsævne og Selvstændighed indtager det samme Standpunkt som forhen: De islandske Aarbøger har hist og her Efterretninger laante fra visse danske Annaler. Prof. S. slutter deraf, at ogsaa den danske Tidsansættelse for Svend Estridssøns Død 1074 har foreligget dem, men at de har forkastet den som urigtig og, ligesom han selv, anset 1076 for det rette Aar. Det er meget muligt; men hvilken Betydning har det vel for os, at islandske Annalforfattere fra det 14de Aarh. antager, at 1076 var Svend Estridssøns Dødsaar? Vi kan jo slet intet bygge derpaa, da vi ikke kender deres Grunde, hvis de da overhovedet har haft andre Grunde end den rent autoritære, at deres Hoved-

¹⁾ Snorre er først opført som Hjemmelsmand for 1076 i Professorens Replik (p. 237). Det er mig ikke rigtig klart, hvad Grunden er til, at Prof. S. rent forbigik ham i sin første Afhandling.

²⁾ P. 237.

kilde Snorre holdt paa 1076. Det er vist næppe raadeligt at tillægge disse Forf. formegen Vejen og Vragen.

Vi kommer nu til det eneste Argument af nogen Betydning, man har kunnet fremføre mod 1074 som Sv. E's Dødsaar: de to Pavebreve til Kongen af $25/1$ og $17/4$ 1075. — Jeg hævdede i min Afhandling og hævder endnu stadigt, at da Gregor afsendte Brevet af $17/4$ 1075 vidste han, at Skrivelsen af Januar s. A. ikke havde naaet sit Bestemmelsessted. Altsaa — sluttede jeg — har han i det højeste faaet Svar paa det sidste af de to Breve, og det tidligste Tidspunkt, paa hvilket han har kunnet erfare Kong Svends Død, var ved Modtagelsen af dette Svar.

For at forklare det lange Tidsrum, der hengik, inden man i Rom fik Nys om Kongens Død, henviste jeg til de ekstraordinære Vanskeligheder, som Saksens Oprør mod Henrik d. 4de dengang lagde i Vejen for Forbindelsen med Norden. At min Antagelse ikke var en ren Fantasi, søgte jeg at godtgøre ved en Henvisning til Gregors egne Ord i Brevet af Januar 1075.

Herimod indvender nu Prof. S. ¹⁾, at fra Midten af 1074 til Somren 1075 var alt roligt i Tydskland, og et Budskab om Kong Svends Død vilde med største Lethed kunne være naaet baade til Kongen og til Rom, ligesom pavelige Udsendinge uhindret vilde have kunnet drage gjennem Saksen til

¹⁾ P. 231. — Med Hensyn til de Bemærkninger. Prof. S. p. 232 fremsætter for at vise den lette Mulighed for Forbindelse mellem Italien og Norden paa denne Tid, skal jeg tillade mig at anføre følgende: Ad hvilken Vej de Danske søgte til Rom, kan jo være ganske ligegyldigt her, hvor Talen er om pavelige Afsendinges Rejse til Danmark; at denne ikke er gaaet ad den Vej. Professor S. mener har været aaben, maa man jo antage, naar Gregor selv siger, at Urolighederne i Tyskland tvang hans Gesandter til at vende om.

Jeg har ingensinde paastaet, at Forbindelsen mellem Rom og Tyskland var afbrudt 1074—75 (dertil kender jeg Gregors Register altfor godt), men kun hævdet, at Forbindelsen mellem Italien og Norden under Saksernes Oprør var højst usikker, undertiden ganske afbrudt.

Danmark. Jeg forstaar ganske vist ikke, hvad Prof. S. i denne Sammenhæng sigter til med Ordene „til Kongen“ (o: Henrik IV), men saameget er jo klart, at Forholdene i Saksen efter hans Formening fra Midten af 1074 til Somren 1075 ikke lagde nogen Hindring i Vejen for Kommunikationen mellem Rom og Norden: alt var roligt. Ja forsaavidt var alt roligt, som der ikke kæmpedes indenfor dette Tidsrum, men Oprørstilstanden i Saksen vedvarede jo trods Skinførliget i Gerstungen, og væbnede Skarer af oprørske Bønder, over hvilke Førerne ganske havde tabt Kommandoen, drog jo efter Afslutningen af Forliget omkring i Landet og begik i Forbitrelse over den Medfart, de havde lidt fra Kong Henriks Side, slemme Excesser. Dertil kom, at Henrik kun drevet af den yderste Nød havde opfyldt de Forpligtelser, Forliget paalagde ham, og allerede i Foraaret 1075 opbød en Hær for at tugte Oprørerne. Tror Prof. S. da, at man i Saksen var uvidende om Henriks Sindelag og Hensigter og i god Tro nedlagde Vaabnene? Og er det vel sandsynligt, at Landet under saadanne Forhold lod sig berejse med Lethed? Jeg mener nej; dog herom kan man tvistes: Ligesaa umuligt det for mig er at bevise, at pavelige Gesandter dengang ikke uden stor Fare kunde naa Norden, ligesaa umuligt er det for Prof. S. at bevise, at de med Lethed kunde slippe igennem. Der kommer for os begge for mange ubekendte Størrelser ind i Ligningen. Men jeg har heller ikke bygget min Bevisførelse alene paa de tyske Uroligheder; jeg har adspurgt Pavebrevene selv, og her ligger efter min Formening det afgørende Bevis for, at Retten er paa min Side. Disse to Breve er nemlig utvivlsomt fra Indholdets Side Doubletter: det sidste Brev viser tydeligt, at dets Forfatter, dengang han afsendte det, var klar paa, at det første ikke havde naaet sit Bestemmelsested.

Dette Punkt i min Bevisførelse har Prof. S. forbigaaet i Taushed; men her er det Afgørelsen ligger; thi er mit Syn paa dette Forhold rigtigt, har de to Pavebreve ingen Betydning i Striden om Kong Svends Dødsaar:

Her kunde jeg egentlig slutte. Hvad der ellers ligger Prof. S. og mig imellem vedkommer egentlig ikke i nogen

væsentlig Grad Hovedspørgsmaalet; men da han i sin Replik retter en stærk Dadel mod forskellige Enkeltheder i min Fremstilling, vil den ærede Redaktion maaske unde mig Plads for et Par yderligere Bemærkninger.

Som det fremgaar af min Afhandling¹⁾, mener jeg lige-
saalidt som Prof. S., at Ordet *Anglus* her hjemme har været i Brug som Betegnelse for en Mand fra Sønderjylland. Jeg har trot — og tror endnu bestandigt — at kunne læse tydelige Spor af dette Ord paa Stenen, hvilket for mig er det afgørende. Ved min Henvisning til Beda har jeg kun søgt at forklare, hvorledes en nogenlunde velbelæst middelalderlig Versifikator, for hvem Beda maatte staa som Autoritet i historiske Spørgsmaal²⁾, tvungen af metriske Hensyn har kunnet gribe til en saadan Udvej.

Endvidere har jeg hævdet, at naar Snorre satte Sv. E's Dødsaar til 1076 og Knud den helliges til 1087, gik disse Tidsbestemmelser indirekte tilbage til engelske Kilder. Prof. S. gør nu opmærksom paa³⁾, at Afskriften af det bekendte Haandskrift Kringla angiver ikke 1087 men 1088⁴⁾ som Knuds Dødsaar.

Hvorfra denne Variant er indkommet i Snorres Tekst, ved jeg naturligvis ikke; men at den ikke repræsenterer den rette Overlevering, tror jeg at kunne slutte af følgende: Afskriften af det meget gamle Haandskrift Jöfruskinna (J. 2), Codex 39 og Codex Frisianus har alle 1087; ligesaa Knytlinga Saga⁵⁾, der bygger paa samme kronologiske Grundlag som Snorre. Desuden er det klart, at de islandske Annaler,

¹⁾ P. 128.

²⁾ At man her hjemme i det 12. Aarh. baade kendte og saa op til Bedas store historiske Værk, fremgaar jo klart nok af Saxos Ord, p. 22. ed. Müller.

³⁾ Prof. S. støtter sig her paa en Udg. (6. Hæfte af Heimskringla ved Prof. Jónsson), som det efter Tidsforholdene var mig umuligt at benytte.

⁴⁾ Kringla har VIII. vetr.; de to andre VII vetr.; en Skrivefejl er her meget let forklarlig.

⁵⁾ Fornmamra sögur XI p. 281.

der alle har 1087¹⁾), ikke forefandt Kringlas Læsemaade i deres Eksemplarer af Snorre. Heraf kan man slutte sig til, at 1087 allerede fandtes i islandske Hdskr. af Snorre skrevne før 1300.

Prof. S. bebrejder mig, at jeg ved at bruge en forældet Udgave af Florentius's²⁾ Krønike er kommet til at paadutte ham en Fejl, han ikke har begaaet. Jeg vilde i høj Grad beklage, hvis det virkelig forholdt sig saaledes; men det er ikke Tilfældet; Fejlen er hans, eller rettere sagt den Udgave af Florentius, han anser for den nyeste og bedste, har narret ham. Den fortjener ingen af disse Prædikater.

Jeg valgte at citere efter Udgaven af 1592, dels fordi den er den eneste, der paa en Gang er fuldstændig, handelig og nogenlunde tilforladelig, dels paa Grund af den alt andet end rosende Omtale, der fra kompetent Side bliver Thorpes Udgave til Del³⁾. Men jeg vidste saare vel, at man skal omgaas forsigtig med disse gamle Udgaver og ikke nære altfor ubetinget Tillid til deres Paalidelighed. Derfor samménlignede jeg ogsaa det Sted, hvorom Talen er, med den nyeste analytiske⁴⁾ Bearbejdelse af Florentius's Krønike, der er offent-

¹⁾ Kun den ganske sene Oddveria Annall fra det 16de Aarh. har 1088 (Storm, Jsl. Ann. p. 472).

²⁾ Hvad Fejl er der i at sige, at denne Krønike ikke helt med Rette tillægges Florentius (jvnfr. min Afhandl. p. 140 og 188. Anm. 2)? En stor Del af den er jo skrevet efter hans Død 1118, og meget store Partier af Resten har Florentius ordret afskrevet efter Marianus Scotus.

³⁾ Jvnfr. Mon. Germ. hist. Script. T. XIII. 1881 p. 97: B. Thorpe, qui Florentii Chronica Societatis Historiam Anglicam curantis sumptibus iam a. 1849 non satis accurate edidit cet. — Smågn. ogsaa Bemærkningen om Thorpes Udg. i Hardy's Catalogue II p. 131.

⁴⁾ Udgiverne har kun aftrykt de Dele af Florentius's Krønike, der ikke er afskrevet efter Værker, som tidligere har været offentliggjorte i Monumenta. Forskellig Sats er benyttet for at angive, hvor vi kan paavise Kilderne til hans Beretning, og hvor han for os er den første Hjemmelsmand for vedkommende Notits.

liggjort i Mon. Germ. hist.-Script. T. XIII. 1881, og da det her oplyses, at Notitsen om Kong Svend staar i det Hdskr. af Florentius (C. G. C. Ox. 157) fra det 12. Aarh., som i sin Tid har tilhørt selve Klostret i Worcester¹⁾, hvor Florentius var Munk, og som hans Fortsætter, Munken Johannes²⁾, har benyttet, kan der ikke rejses nogen Tvivl om dens Authencitet. Prof. Steenstrups Formodninger om, at denne Efterretning har indsneget sig i Florentius's Tekst, fra upaalidelige irske Hdskr., falder derfor fuldstændig til Jorden, og det er hermed bevist, at Simeon fra Durham ikke selv er Forfatter til den, men ligefrem har afskrevet den som saameget andet efter Florentius. — Heller ikke det kan Prof. S. med Rette bebrejde mig, at jeg ikke holdt mig til samme Udgave som han, naar jeg vilde kritisere ham, thi han nævner intetsteds, hvilken Udgave af Florentius han har benyttet. Følgelig havde jeg jo ikke nogen Grund til at opspore den, men naturligvis vilde jeg ikke destomindre have gjort det, hvis det overhovedet var faldet mig ind, at en nyere Udgiver af Krøniken kunne begaa saa grove Fejl.

For ved et prægnant Eksempel at oplyse Læseren om, hvor ugenert middelalderlige Forfattere afskrev den Slags Notitser, som Talen her er om, efter hverandre, har jeg Pag. 140 sammenlignet Simeons Benyttelse af Florentius med det

¹⁾ Se Hardys Catalogue II p. 129—130.

²⁾ Mon. Germ. hist. Script. T. XIII. p. 97: „... qui Johannis monachi Wigorniensis ipsius in manibus fuerat“. — Udgaven i Monum. Germ. hist. bygger paa Liebermanns nøjagtige Collationer. At heller ikke han antager Simeon for Forfatter til denne Notits kan ses sammesteds p. 157; her mangler den nemlig i Simeons Tekst, hvorved Udgiverne antyder, at den er afskrevet efter et Værk, som tidligere er udgivet i Monum., og maa søges der. — At jeg havde gjort mig bekendt med Haandskrifternes Overlevering af Florentius's Tekst, vilde Prof. S. forresten have kunnet se af en Bemærkning i min Afhandling p. 141 Anmk. 1, hvor netop vedkommende Codex omtales. Jeg kalder det dér et Originalhaandskrift. Dette kan dog kun paavises for den Del, der skyldtes Munken Johannes.

Laan, den saksiske Annalist gør hos Adam af Bremen, naar han betegner Kong Svend som *rex scientissimus*. — Det forekommer mig indlysende, at jeg var fuldstændig i min gode Ret, naar jeg i den Anledning bemærkede, at begge Forfattere her havde pyntet sig med laante Fjer. Men Prof. S. er af en anden Mening; efter hans Opfattelse (Pag. 235) „Ville de færreste Læsere vel kunne forstaa, hvad en Sachser-Annalist fra den senere Halvdel af det 12te Aarh. kan have at gøre med de her nævnte Kilder, og Simeon har ikke Ordet *scientissimus*, men derimod *bene litteris imbutus*“. Ganske rigtigt, det har han; men jeg har jo heller ikke udtalt nogen-
somhelst Formodning om, at det af Simeon benyttede Udtryk er hentet fra Adam af Bremen, eller at denne og den saksiske Annalist har noget at gøre med de her nævnte Kilder. I Modsætning til Prof. S. tillader jeg mig derfor at tro, at enhver opmærksom Læser let vil kunne forstaa, af hvad Grund Simeon fra Durham og den saksiske Annalist her har faaet Plads ved Siden af hinanden.

Paa et andet Punkt af sin Kritik har Prof. Steenstrup Ret. Det er urigtigt, naar jeg har troet, at Formen *Suanus* beror paa en Afskriverfejl. Jeg er velvilligst fra anden Side bleven gjort opmærksom paa, at baade *Swegn* og *Suan* er korrekte angelsaksiske Gengivelser af det danske Svein, og hermed bortfalder jo Grundlaget for min Konjektur.

Endnu skal jeg blot bemærke, at Prof. S., saavidt man kan dømme efter Citatet p. 239, paa et enkelt Punkt ganske maa have misforstaaet mine Ord. Meningen af dem, synes mig dog, var temmelig klar: To angelsaksiske Krøniker henfører Jarl Waltheofs Henrettelse til det samme Aar, under hvilket de omtaler Kong Svends Død. Kan man da virkelig, fordi Aarstallet for Jarlens Henrettelse er rigtigt, slutte, at ogsaa den anden Begivenhed med Rette er henført til dette Aar? Jeg mener stadigt, at, naar det drejer sig om middelalderlige Annaler, der sammenstykker deres Tekst fra mange forskellige Kilder, er en saadan Slutning ganske uberettiget. Det eneste, man paa dette Grundlag med Sikkerhed kan sige, er dette: at efter Krønikeskrivernes Mening faldt begge Be-

givenheder i samme Aar. Men om denne deres Tro er rigtig, kan slet ikke afgøres, før vi kender deres Kilder.

Som man af ovenstaaende vil kunne se, afviger Prof. S. og jeg stærkt fra hinanden i vort Syn paa middelalderlige Kilder og middelalderlig Kildekritik. Ud fra et saa forskelligt Standpunkt kan det næppe nytte at drøfte Hypoteser; jeg skal derfor afslutte mine Bemærkninger her uden at komme nærmere ind paa Diskussionen, om hvorfor saamange udenlandske Hjemmelmænd anfører 1076 som Sv. E's Dødsaar. At min Forklaring i Hovedsagen træffer det rette ved at søge Fejlens Kilde i Gregors Register, derom tvivler jeg ikke.
